

Сима М. Лозанић. Лозанић се родио у Београду 1847 године. Гимназију је учио у Неготину, Зајечару, Београду и Крагујевцу. У Великој школи је студирао права. У то време учили су правници и хемију, и тако је и Лозанић поред права дошао у прве додире са

хемијом. Испити су се тада у Великој школи полагали о Петрову дне, а питања на која су ђаци одговарали била су још раније дата. На та питања из хемије Лозанић је написао одговоре. Ти одговори били су ђацима уџбеник и тај уџбеник био је први рад Лозанићев у области хемије.

Велику школу свршио је Лозанић 1868 године. Као одличан ђак добио је државну стипендију и отишао је на страну на даље науке, најпре у Цирих и затим у Берлин. У Цириху му је професор хемије био Вислиценус, а у Берлину Хофман. Лозанић се увек међу својим друговима истицао својом вредноћом: „Нисам имао ђака, који је за један семестар толико урадио колико сте Ви урадили“, — то му је рекао једном приликом професор Вислиценус. Прешавши у Берлин, Лозанић је исто тако марљиво радио и у Хемиском институту свога славног професора Хофмана. Још тада, ђаком, објавио је Лозанић своја два рада из области органске хемије. То су били први самостални радови његови у дугом низу од својих стотинак других, које ће он током свога живота изградити.

Хофман је мислио да ће Лозанић у његову Институту израдити докторску тезу. До тога међутим није дошло. Катедра Хемије у Великој школи била је тада празна и место да ради тезу у Берлину, Лозанић без доктората заузео ту катедру и отпочео на њој свој рад у тадашњој скромној лабораторији Хемиског завода Велике Школе. То је било године 1872, некако баш у оно време кад су се почеле изграђивати прве ембриолошке станице наше младе науке уопште, а нарочито у оном огранку њезином који је избијао из плоднога духа Панчићева. Године 1922 навршило се равно педесет година откако је Лозанић заузео своју катедру у Великој школи. Том приликом су му другови његови у Универзитету приредили прославу и ја сам тада, као ректор Универзитета, имао ту срећу да му предам диплому почасног доктора Филозофског факултета Београдског универзитета.

У првим радовима Лозанићевим поред неких органских синтеза истичу се нарочито његове анализе наших вода, руда, метеорита и минерала и нашег фосилног угљевља, вина, шећерне репе ит.д. Бавећи се тада специјално

аналитичком хемијом, Лозанић је том приликом пронашао три нова минерала наша: авалит, милоџин и александролит. У даљем току свог научног интереса Лозанић се све више и више одвајао од аналитичке хемије, ближећи се агрикултурној хемији. У последње време радио је он поглавито на електросинтезама органских тела. То ће вероватно бити најважнији радови његови, јер је он помоћу свога електротризатора одредио многа нова, до тог времена непозната органска тела.

Цео рад Лозанићев је, рекао бих, органски везан за општи развитак наше научне мисли. По главном обележју своје она је у области природних наука пролазила кроз два периода: најпре кроз период прикупљања и одређивања оних елемената који су уплетени у структуру природе наше земље и даље, кроз један период у коме конструктивни таленти покушавају да из скупа појединачних испитивања синтезом дођу до општијих и ширих схватања. То је она општа слика њезина развитака до које се долази обухватом свих радова наших славних природњака од Панчића до наших дана. Како је Лозанић својим радом обухватио цео тај период, то се и слика тог

карактера развитка наше науке јасно назире у прецрту скупа свих радова његових.

Шта је учинило да се Лозанић својом личношћу у нечем одвајао од толиких сувременика својих — чак и оних међу њима који су се исто тако као и он прославили својим лепим делом и који су с њим заједно и веровали и мислили, да се науком најбоље служи највиталнијим и најсветијим интересима нације? Одговор је на то питање овај: пре свега Лозанић је био радник без умора и одмора; и даље, он је као личност био оличење реда — реда у мислима, реда у осећању, реда у раду и реда у дужностима.

Већ у првим заранцима његова живота, некако на прелому XIX и XX века, појавили су се у тада стабилизираним системима физике и хемије први потреси. У даљем појављивању свом они су поткопали и саме темеље тих система. Показало се наиме, да оно што је по општем уверењу било егзактно није ни мало тачно и, да оно што нам је изгледало као евидентно, или уопште не вреди или да је евидентно само под извесним ограничењима, а резултат свега тога био је ово: не само да су се теорије измениле, већ се, што је још много

значајније, и у једном и у другом систему дошло до потпуно нових схватања и о самим основним појмовима тих система. Све је то и Лозанић и видео и знао. Као ђак слушао је од својих професора да су атоми једноставни, стални и вечити — и он им је веровао. Као професор он је тако исто учио своје ђаке и тражио је од њих да и они њему верују. Међутим, шта је доживео?! — Доживео је да се огледима утврдило да све то није истина и признао је и сам да се наука одмиче од њега. У ствари то одмицање није настало услед еволуције система хемије. При том одмицању уништене су неке раније догме њезине и показало се јасно тим самим, колико је варљива вера у апсолутне вредности научних истина.

Ми данас добро знамо, и то је и Лозанић знао, да збивањем у природи владају вечни закони. Према томе та збивања као објекти физике и хемије и имају апсолутну вредност, апсолутну по томе што она под истим условима морају увек бити иста — иста на сваком месту на нашој земљи, као и на ма ком другом месту у безграничном простору. Физика и хемија ту апсолутну вредност немају и не могу је имати, јер се њихови системи изграђују према

нашим појмовима о основним битностима: о материји, о сили, о маси, о времену и простору итд. Физика и хемија имају према томе антропоморфан карактер, и ако бисмо ми претпоставили да у васионом свету има живих створења, која би по својим духовним способностима личила на нас, онда бисмо могли рећи да би се вероватно и физика и хемија у тим нама непознатим насељима светским толико разликовале од наше физике и наше хемије, да би можда тешко било наћи и неких сличности међу њима.

Али крај све релативне вредности науке, и лепота и најдубља садржина њезина ипак извиру из вере наше у истицу. То је тачно и ми, исповедници њезини, тражимо је иако знамо да је никада наћи нећемо. Али иако то знамо, ми ипак осећамо да је стремљење нашега духа према њој света позадина наше вере у њу.

Господо Академици!

Допустите ми да слику Лозанићеву допуним још једном цртом. Познато је да је ортодоксни научни материјализам поникао из новог струјења духа Западне Европе у исто-

риском револту његову против погледа, које су нам системи раније прошлости својим доктринама наметнули били. Тај материјализам владао је светом пуних триста година, јер се у том дугом периоду и тврдило и мислило да су све појаве у природи везане за материју и да се према томе сва научна схватања могу изграђивати само у оквиру једне опште материјалистичке доктрине и на њезиној основи. И наш реализам седамдесетих година прошлога века, са свима својим варијантама, био је једним делом својим само једна бледа копија тога научног материјализма. Погледе нашег материјализма на општи ред ствари и тежњу његову да се и нов живот у свима облицима својим изграђује само на бази науке — прихватио је велики део наше интелигенције онога времена, нарочито оног дела њезиног који се духовно развијао под утицајем науке о природи. И Панчић, и Клерић, и Лозанић и толики други наши људи били су под утицајем тога материјализма.

Међутим, модерни развитак биологије, затим нова схватања енергије и нове молекуларне теорије — све то скупа поткопало је темеље томе „комотном“ ортодоксном мате-

ријализму и он се данас налази у потпуној дисолуцији.

На неколико месеци пред саму смрт Лозанићеву ја сам му говорио о том замирању материјализма и он ме је нетремице слушао. Приметих одједном, како су му очи утонуле и по благом осмејку који се вио по његову лицу мени се учини као да старац назире у визији неку вишу силу.. и ја добро разумех његове речи: „ипак је дух јачи од материје“.

На тракама овога скромнога венца, који сам с дубоким поштовањем у име Академије оплео у спомен Лозанићу, бившем претседнику Академије и једном од најстаријих чланова њезиних, ја сам написао ове речи:

Раднику без споредника и правоме витезу наше науке.